

**ՌՈՒՍ-ՈՒԿՐԱԻՆԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԻՎԵՐՍԻՖԻԿԱՑՄԱՆ
ՀՐԱՄԱՅՈՒՄՆԵՐԸ**

ՄԱՐՈՒԹ ՎԱՐԴԱԶԱՐՅԱՆ

Հոդվածում դիտարկվում է ռուս-ուկրաինական հակասությունների առաջացման պատճառները և այն լուսաբանվում է համաշխարհային աշխարհաքաղաքական գործընթացների համատեքստում: Ուկրաինական ճգնաժամը սասանեց միջազգային հարաբերությունների համակարգը: Բացահայտվում է ռուս-ուկրաինական հակամարտության խորացման գործընթացում համաշխարհային կենտրոնների շահագրգռվածությունը: Այդ հակամարտությունը ներկայացված է գլոբալ գերիշխանությունը պահպանելու ամերիկյան ռազմավարության և համաշխարհային տնտեսության տեխնոլոգիական մի տնտեսաձևից որակական նոր կացութաձևի անցման համատեքստում:

Հայաստանի Հանրապետության առջև ծառայած մարտահրավերների տեսանկյունից լուսաբանվում են այդ հակամարտության հետևանքները, ինչպես նաև հիմնավորվում է ձևավորված տարածաշրջանային նոր իրականության պայմաններում արտաքին քաղաքականության դիվերսիֆիկացիայի անհրաժեշտությունը:

Բանալի բառեր – *Հայաստանի Հանրապետություն, Ռուսաստան, ԵՄ, Ջր. Բժեզինսկի, Հ. Քիսինջեր, հակամարտություն, գլոբալ գերիշխանություն, դիվերսիֆիկացիա*

Ռուս-ուկրաինական երկարատև դիմակայությունը 2022 թ. փետրվարի 22-ին թևակոխեց ռազմական փուլ: Ինչո՞ւ երբեմնի եղբայրական պլավոն ժողովուրդները դարձան անհաշտ հակառակորդներ, և հանուն ի՞նչ արժեքների են նրանք այսօր զոհաբերում իրենց զավակներին: Արդեն պարզ երևում է, որ ռուս-ուկրաինական ռազմական ընդհարումը իրականում պատերազմ է Ռուսաստանի և Արևմուտքի միջև, հետևաբար այդ հակամարտության բնույթը կարելի է ավելի ճշգրիտ լուսաբանել բացառապես աշխարհաքաղաքականության տեսանկյունից: Դա Ծովային (Արևմուտք) և Ցամաքային (Հարթլենդ, Ռուսաստան) ուժերի դարավոր պայքարի հերթական փուլն է: Քաղաքական տեսանկյունից երկրների մի մասը հակված է դեպի Ծովային ուժը, իսկ մյուս մասը՝ առավել պահպանողական Ցամաքային ուժը: Երբեմն աշխարհաքաղաքական այդ սահմանները անցնում են որոշ պետություններով, և դրանք

դարձնում առավել խոցելի արտաքին ուժերի համար: Ուկրաինական ողբերգությունն այն է, որ այդ սահմանը անցնում է այդ երկրի կենտրոնով. Ղրիմը և հարավ-արևելքը հակված են դեպի Ցամաքային ուժը, իսկ արևմտյան և կենտրոնական որոշ շրջաններ՝ դեպի Ծովային ուժը: Այս հանգամանքը պատճառ դարձավ ուկրաինական պետականության թուլացման և քաղաքացիական պատերազմի: Առճակատումն ուժեղացավ 2014 թ.-ից, երբ իշխանությունն անցավ արևմտամետ ուժերին, որոնց ձեռնարկած քայլերը Ղրիմում և Ուկրաինայի արևելքում հանդիպեցին բացահայտ դիմադրության, որն էլ հանգեցրեց Ղրիմի անջատման և ռազմական առճակատման:

Մոլորակը նման աղետների առջև կանգնում է, երբ մարդկությունը տեխնոլոգիական մի տնտեսաձևից անցում է կատարում նոր կացութաձևի, որի ընթացքում տնտեսությունը ենթարկվում է կառուցվածքային առումով որակական նոր փոփոխությունների. միջազգային հարաբերությունների համակարգում տեղի են ունենում լուրջ ցնցումներ, փլուզվում է հին մոդելը, ձևավորվում է նոր աշխարհակարգ, որը որպես կանոն ուղեկցվում է նոր արյունահեղ բախումներով, իսկ համաշխարհային գերիշխանության համար պայքար է մղվում նախկին և նոր ուժային բևեռների միջև: Նման պատերազմների արդյունքում են ձևավորվել Վեստֆալյան, Վիեննայի, Վերսալյան և Պոտսդամի գագաթնաժողովներին հաջորդած դարաշրջանները: Ներկայումս համաշխարհային տնտեսական կենտրոնը աստիճանաբար տեղափոխվում է Արևելյան և Հարավային Ասիա. ԱՄՆ-ի հիմնական մրցակիցը համարվում է Չինաստանը: Վաշինգտոնը հասկանում է, որ վաղ թե ուշ իր և Պեկինի միջև առճակատումը անխուսափելի է: Միաժամանակ նկատվում է ռուս-չինական համագործակցության խորացում, Մոսկվան ակտիվացել է Մերձավոր Արևելքում և Հյուսիսային Աֆրիկայում: Չինաստանի հետ առճակատումից առաջ հարկավոր է «չեզոքացնել» Մոսկվային, որը կնշանակի անվերապահորեն վերահսկել Եվրոպայի, Միջին Ասիայի և Մերձավոր Արևելքի զգալի բնական հարստությունները: Եվրոպային, Ռուսաստանին, Ճապոնիային, Հարավային Կորեային և հնարավորության դեպքում նաև Հնդկաստանին իր ազդեցության ոլորտում ընդգրկելուց հետո Վաշինգտոնը տարածաշրջանում կստանա առավելություն տնտեսական և առաջավոր նոր տեխնոլոգիաների մշակման տեսանկյունից:

Փաստորեն, այսօր սանձազերծվել է համաշխարհային նոր պատերազմ, որը նախկիններից տարբերվում է նրանով, որ հակամարտող զինված ուժերի ռազմաճակատներն ու խրամատները ամենուր չեն: Ռազմական ուժը սահմանափակ է օգտագործվում, թեև չի բացառվում զանգվածային ոչնչացման զենքերի լայնածավալ օգտագործումը, այնուամենայնիվ հիմնական շեշտը դրվում է տեղեկատվական-տեխնոլոգիական, հակառակորդի տնտեսական և քաղաքական համակարգե-

րի ապակայունացման, «հինգերորդ շարայան» արդյունավետ օգտագործման, հասարակական գիտակցության փոփոխման, հակառակորդ երկրների պետական ինստիտուտների թուլացման և ամերիկամետ վարչակարգերի հաստատման վրա:

Ներկայումս մարդկությունը տեղեկատվական-հաղորդակցային տեխնոլոգիական կացութաձևից անցում է կատարում դեպի նորը՝ կենսատեխնոլոգիաների (մոլեկուլյար կենսաբանություն, գենային ինժեներիա), նանոտեխնոլոգիաների, արհեստական ինտելեկտի, գլոբալ ինֆորմացիոն ցանցերի, ինտեգրված արագընթաց հաղորդակցման համակարգերի: Միաժամանակ, պետություններից բացի, գլոբալ մրցակցությունն ուժեղանում է նաև անդրազգային տարբեր խմբավորումների միջև: Չինաստանը, Հնդկաստանը, Հարավարևելյան և Լատինական Ամերիկայի որոշ երկրներ Արևմուտքի առջև չեն բացում իրենց ֆինանսական միջոցները և նվազեցնում են ԱՄՆ-ի Դաշնային պահուստային համակարգի հնարավորությունները:

Այսպիսով, վերջին տասնամյակներին թուլացող ԱՄՆ-ն կարող է իր առաջնորդությունը պահել միայն մեկ ճանապարհով՝ իր իրական մրցակիցների համար ստեղծելով անկայունության գոտիներ: Ամերիկայան հայտնի քաղաքական մեկնաբան Դինեշ Դ Սուզան նշում է, որ հետամերիկյան դարաշրջանը շատերին է շփոթեցրել, և հնարավոր չէ չնկատել, որ ԱՄՆ-ին լուրջ մարտահրավեր է նետվել. շատ ամերիկացիներ հասկանում են, որ շուտով աշխարհում կարևոր դեր է խաղալու Չինաստանը¹: Գլոբալ պայքարի առաջին թատերաբեմը դարձավ Ուկրաինան, որտեղ աշխարհաքաղաքական պայքար սկսվեց մի կողմից ՌԴ-ի, իսկ մյուս կողմից՝ ԱՄՆ-ի և ԵՄ-ի միջև: Այդ պայքարի արդյունքներից է կախված նոր աշխարհակարգի կառուցվածքը:

Այժմ տեսնենք, թե ինչու հատկապես Ուկրաինան:

Դեռևս Բիսմարկն էր նշել, որ Ռուսաստանի հզորությունը կարելի է միայն թուլացնել, եթե նրանից անջատվի Ուկրաինան: Ընդ որում՝ անհրաժեշտ է ոչ միայն Ռուսաստանից պոկել Ուկրաինան, այլև այն հակադրել նրան, իրար դեմ հանել նույնակունք ժողովրդի երկու հատվածները և դիտել, թե ինչպես մի եղբայրը սպանում է մյուսին: Դրա համար անհրաժեշտ է, ուկրաինական ազգային էլիտայում գտնել և աճեցնել դավաճաններ, որոնց օգնությամբ ժողովրդի մեծ մասի ինքնագիտակցությունը կփոխվի այն աստիճանի, որ չհասկանալով ատելությունամբ կլցվեր ռուսական ամեն ինչի նկատմամբ և կատեր իր ցեղը²:

Ջր. Բժեզինսկին 1990-ական թվականների վերջերին նշում էր, որ «անկախ Ուկրաինայի առկայությունը հնարավորություն է տալիս ձևափոխելու Ռուսաստանը: Առանց Ուկրաինայի Ռուսաստանը դա-

¹ Տե՛ս Динеш Д'Суза. Америка: каким мир был бы без нее? М., 2015, էջ 329:

² Տե՛ս Глазьев Сергей, Украинская катастрофа: от американской агрессии к мировой войне? М., 2015, էջ 103-104:

դարում է եվրասիական կայսրություն լինելուց և վերածվում է ասիական պետության: Իսկ եթե Մոսկվային հաջողվի իր վերահսկողությունը հաստատել 52 մլն բնակչություն և հարուստ ռեսուրսներ ունեցող Ուկրաինայի վրա, որը ելք ունի դեպի Սև ծով, ապա Ռուսաստանը կրկին վերածվում է Ասիայից դեպի Եվրոպա տարածված հզոր կայսրության»³: 2008 թ. վերջինս կարծում էր, որ եթե Ուկրաինան դառնա Արևմուտքի բաղկացուցիչ մասը՝ ԵՄ անդամ, ապա դա կնպաստի, որ Ռուսաստանը ավելի արագ տեմպերով մերձենա Արևմուտքին⁴: Եվ հակառակը, եթե Մոսկվան նախօրոք իմանա, որ Ուկրաինան չի անդամակցի ո՛չ ԵՄ-ին և ո՛չ էլ ՆԱՏՕ-ին, քանի որ այդպես է ցանկանում Կրեմլը, ապա Ռուսաստանում կհամոզվեն, որ Ուկրաինան, Բելառուսը և հնարավոր է՝ Միջին Ասիայի երկրները կրկին կարող են հայտնվել իրենց կողմից վերահսկվող որևէ կազմավորման մեջ⁵:

Ուկրաինական հարցում բոլորովին այլ մոտեցում ունի Հ. Քիսինջերը: Նա կարծում է, որ ճիշտ չէ այն հարցադրումը, թե Ուկրաինան պետք է շարժվի դեպի Արևմուտք, թե՞ դեպի Արևելք: Նրա կարծիքով, եթե Ուկրաինան ցանկանում է գոյատևել և զարգանալ, ապա ոչ թե պետք է դառնա կողմերից որևէ մեկի համար առաջանանպատակ, այլ կամուրջ լինի նրանց միջև⁶: Եթե Ուկրաինան Արևելքի և Արևմուտքի կողմից դիտարկվի որպես հակամարտության բաղկացուցիչ մաս, ապա Ռուսաստանի և Արևմուտքի ու հատկապես Ռուսաստանի և Եվրոպայի միջև համագործակցության միջազգային համակարգի հեռանկարները տասնամյակներ հետո ի չիք կդառնան⁷:

Սակայն այս հարցում Վաշինգտոնը որդեգրեց միանգամայն ուրույն քաղաքականություն: Ուկրաինայում իրականացնելով հեղաշրջում և վերահսկելով այդ երկրի պետական կառույցները՝ ԱՄՆ-ին հաջողվեց Ռուսական աշխարհի մի մասը ուղղել հենց Ռուսաստանի դեմ, Ուկրաինան դարձնել ընդդեմ Ռուսաստանի ռազմական, հումանիտար և ինֆորմացիոն հենակետ, որի հիմնական նպատակը ուկրաինական հարավ-արևելքում ստեղծված քառսի տարածումն էր ՌԴ-ում և այնտեղ հեղաշրջում իրականացնելով՝ թուլացնել և մասնատել երկիրը:

Ուկրաինական թնջուկը հնարավոր էր հաղթահարել, եթե Վաշինգտոնը և Բրյուսելը համաձայնեին Մոսկվայի առաջարկին, որին հավանություն էին տալիս նաև արևմտյան բազմաթիվ գործիչներ ու փորձագետներ: Առաջարկվում էր ճանաչել Ուկրաինայի տարածքային

³ Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. М., 1999, с. 61-62.

⁴ Տե՛ս և Киссинджер Г. Понять Путина. Политика здравого смысла. М., 2014, էջ 185:

⁵ Տե՛ս և Бжезинский З. Америка и мир. Беседы о будущем американской внешней политики. М., 2012, էջ 208:

⁶ Տե՛ս և Бжезинский З., Киссинджер Г. Россия в американской геополитике: до и после 2014 года, М., 2018, էջ 76:

⁷ Տե՛ս և նույն տեղը, էջ 177:

ամբողջականությունը. այն պետք է դառնար դաշնային պետություն, չընդգրկվեր որևէ ռազմաքաղաքական դաշինքում, և ռուսաց լեզուն ճանաչվեր որպես երկրորդ պետական լեզու: Նման դեպքում Ուկրաինան կդառնար բուֆեր Արևմուտքի ու Ռուսաստանի միջև ու կպահպաներ Ղրիմը: Սակայն Վաշինգտոնը Ուկրաինայի հարցում ուներ միանգամայն այլ ծրագրեր: Իսկ Արևմուտքը պատրաստվում էր այդ շրջանում ինտեգրել Ուկրաինան ԵՄ-ին: Իհարկե՝ ոչ: Արևմուտքը այն կարող էր իրականացնել 2004 թ. նարնջագույն հեղափոխությունից հետո: Ուկրաինան Եվրոպայի համար բավականին մեծ և օտար պետություն է: Այն դժվար է ինտեգրել: Ստալինը, միացնելով քաղաքակրթական տեսանկյունից օտար Գալիցիան չկարողացավ այն յուրացնել: Այդ նույն սխալը չէր ցանկանում թույլ տալ Բրյուսելը: Նույն տեսանկյունից նման բախտի արժանացավ նաև Թուրքիան⁸: Արևմուտքի համար գլխավորն այն է, որ տեղի չունենա Ռուսաստանի և Ուկրաինայի մերձեցում, իսկ Կիևը իր ձեռքում գործիք դառնա Մոսկվայի ուժերը վատնելու համար: Կրեմլը կարող էր հաշտվել Ուկրաինայի անկախության, սակայն ոչ արևմտամետ և դեպի ՆԱՏՕ գնացող եղբայրական սլավոն երկրի գոյության հետ: Ուկրաինայում ստեղծվել էր հզոր արդյունաբերություն, Միբիբի բնակչության զգալի մասը կազմում են էթնիկ ուկրաինացիները, ռուսական առաջին պետությունը ստեղծվել էր ներկայիս Ուկրաինայի տարածքում, այստեղ են տեղի ունեցել ռուս ժողովրդի համար կարևոր բազմաթիվ ճակատամարտեր:

2019 թ. Ուկրաինան սահմանադրական ճանապարհով հաստատեց, որ իր առաջնահերթություններից են ԵՄ-ին և ՆԱՏՕ-ին անդամակցելը: Միաժամանակ ԱՄՆ-ի օժանդակությամբ ուժեղացնում էր ճնշումը Դոնեցկի և Լուգանսկի ինքնահռչակ հանրապետությունների նկատմամբ, որտեղ շուրջ 8 տարի ընթանում էին ռազմական գործողություններ: 2022 թ. դեկտեմբերի 7-ին Բայդենի հետ անհաջող բանակցություններից հետո Վ. Պուտինը փորձեց բարձրացնել խաղաղությանը, և դեկտեմբերի 17-ին ՌԴ ԱԳՆ-ն հրապարակեց Մոսկվայի պահանջները ԱՄՆ-ին ու ՆԱՏՕ-ին: ՆԱՏՕ-ից պահանջվում էր բացառել դաշինքի դեպի արևելք ընդլայնումը, Արևելաեվրոպական երկրներում և Ուկրաինայում դադարեցնել ռազմական գործունեությունը, Արևելյան Եվրոպայում չտեղակայել հրթիռներ և միջուկային զենք, ինչպես նաև նախկին խորհրդային հանրապետություններին չներգրավել Հյուսիսատլանտյան դաշինքում:

Մոսկվան Արևմուտքին հիշեցնում էր, որ 1997 թ. մայիսի 27-ի ՆԱՏՕ-ի հետ համաձայնության նախագծի 4-րդ հոդվածում նշված էր, որ Դաշինքը Եվրոպայի այլ երկրներում չի տեղակայի զինված ուժեր և սպառազինություններ: Իր հերթին ՌԴ-ն պարտավորվում էր, որ միջին

⁸ Ст' у Шамир Израэль, Асимметричный ответ Путина, М., 2014, էջ 84:

և փոքր հեռահարության հրթիռներ չի տեղակայի այն տարածքներում, որտեղից հնարավոր է պայմանավորվող կողմերի տարածքները խոցելի դարձնելը⁹:

ԱՄՆ-ն որոշեց իր համար նվազագույն ֆինանսական ծախսերով և վտանգներով Մոսկվային դրդել պատերազմի՝ օգտագործելով «ուկրաինական թակարդը»: Մեկ տարի առաջ՝ գարնանը, ԱՄՆ նախագահը վիրավորական արտահայտություններ հնչեցրեց Վ. Պուտինի հասցեին: Վ. Չելենսկին Մյունխենի Անվտանգության կոնֆերանսում հայտարարեց, որ Ուկրաինան կարող է վերանայել ոչ միջուկային երկրի իր կարգավիճակը: Նման գործողություններով Վաշինգտոնը փորձում էր Կրեմլին դրդել կտրուկ քայլերի՝ հետապնդելով մի շարք նպատակներ.

- 1) Ռուսաստանին ներկայացնել որպես ագրեսոր,
- 2) Պատժամիջոցների կիրառմամբ տնտեսական լուրջ հարված չհասցնել ԵՄ տնտեսությանը և նրա մրցունակությանը,
- 3) Եվրոպական երկրներին ներքաշելով ՌԴ-ի հետ հակամարտության մեջ՝ մեծացնել իր քաղաքական ազդեցությունը Բրյուսելի վրա,
- 4) ՌԴ-ի նկատմամբ իրականացվող աննախադեպ պատժամիջոցներով հասնել Ռուսաստանի «կապիտուլյացիային» և Մոսկվայում հաստատել ամերիկամետ վարչակարգ:

Ռուս-ուկրաինական ռազմական գործողությունները երկարաժամկետ բնույթ ստացան: Ուկրաինային ներկայացված՝ Մոսկվայի պահանջները՝ ապաազգայնականացում, ապառազմականացում, Դրիմը ճանաչել որպես ՌԴ անբաժանելի մաս, ճանաչել Դոնբասի և Լուգանսկի հանրապետությունների անկախությունը, ինչպես նաև սահմանադրական ճանապարհով ամրագրել, որ Կիևը ոչ մի ռազմական դաշինքում չի ընդգրկվի, չընդունվեցին ուկրաինական իշխանությունների կողմից: Դա ենթադրում է ռազմական գործողությունների շարունակություն, և եթե նույնիսկ մարդավարական առումով Մոսկվան հաջողություններ գրանցի, ապա ռազմավարական առումով բավական լուրջ խնդիրների առջև է կանգնելու: Ռուսաստանի դեմ պատժամիջոցները կպահպանվեն երկար, և փաստացի մի նոր «երկաթե վարագույր» է իջեցվում այդ երկրի շուրջը: Չափազանցություն չի լինի, եթե նշենք՝ որոշվում է Մոսկվայի դերակատարումը ձևավորվող նոր աշխարհակարգում:

Հայաստանի ռազմավարական դաշնակից Ռուսաստանը հայտնվել է քաղաքական և տնտեսական բարդ իրավիճակում: Ճիշտ է՝ Ռուսաստանը ունի մեկուսացման մեջ գտնվելու փորձ, սակայն պատմությունը ցույց է տալիս, որ մեկուսացման մեջ գտնվող համակարգերի զարգա-

⁹ Տե՛ս Մոսկվա քաղաքում ՄԱԿ-ի կողմից Մոսկվայի քաղաքականության մասին զեկուսացման մեջ գտնվելու փորձ, սակայն պատմությունը ցույց է տալիս, որ մեկուսացման մեջ գտնվող համակարգերի զարգա-
/Украина упоминается отдельно.- bbc.com/Russian/news-59691 от 17 декабря:

ցումը բարձր արդյունավետություն չի ապահովում:

Մոսկվան ռազմական գործողություններ սկսեց իր համար ոչ լիովին բարենպաստ պայմաններում: Լավագույն տարբերակը Նովոռոսիայի ստեղծումն էր, որը Օդեսայի, Խարկովի, Դնեպրոպետրովսկի, Խերսոնի, Նիկոլևսի և Ջապորոժիեի ընդգրկումն էր և Մերձդնեստրյան շրջանին սահմանակից լինելը: Սակայն, ի տարբերություն Լուգանսկի և Դոնեցկի, այս վայրերում քաղաքացիական պատերազմը ավարտվեց ռուսամետ ուժերի պարտությամբ:

Զարգացման վատատեսական մյուս տարբերակը այն էր, որ Ղրիմի միացումից հետո Ուկրաինայում ուժեղացան ազգայնական տրամադրությունները, և ԱՄՆ-ի օժանդակությամբ այդ երկիրը վերածվեց Ռուսաստանի դեմ պայքարի գործիքի: Մա նշանակում էր, որ միլիոնավոր ռուսներ կա՛մ լքելու էին երկիրը, կա՛մ ուկրաինացվելու էին, բորբոքվելու էին հակառուսական տրամադրություններ: Ղրիմի միավորումից հետո անցած յոթ տարիները Կիևը արևմտյան քաղտեխնոլոգների օգնությամբ բավական արդյունավետ օգտագործեց: Մյուս բացասական գործոնը այն էր, որ Կրեմլում, ՌԴ կառավարությունում և ֆինանսաօլիգարխիկ շրջաններում բավական մեծ էր Արևմուտքի ազդեցությունը: Ռուսաստանում ռազմական գործողություններից առաջ հարկավոր էր հանրության շրջանում իրականացնել նոր կարգավորումներ: Ելցինյան ժամանակաշրջանից մնացած այսպես կոչված լիբերալ բարեփոխիչները համաշխարհային գլոբալիստների և միջազգային ֆինանսական օլիգարխիայի ազդեցության տակ էին: Ռուսական ֆինանսական շրջանակների այն հատվածը, որը պաշտպանում էր Վ. Պուտինին, ի տարբերություն լիբերալ բարեփոխիչների, նույնպես ձգտում էր ազատական, արևմտամետ, արդիականացված Ռուսաստանի, որը պետք է ինտեգրվեր Արևմուտքի հետ, բայց առավել ձեռնտու պայմաններով: Այս հատվածը իր հեթին ևս աշխատում էր զսպել Կրեմլին հակաարևմտյան գործողություններում: Այսպիսով, ռազմական գործողություններից առաջ Կրեմլը պետք է ապահովեր իր «թիկունքի» անվտանգությունը, որը չարվեց: Արդյունքում սկանստես եղանք արևմտյան ֆինանսական կառույցներում ռուսաստանյան ֆոնդերի միլիարդավոր դոլարների սառեցմանը:

Հասկանալի է, որ մոտակա ժամանակաշրջանում ՌԴ հասարակության ներսում տեղի են ունենալու վերադասավորումներ և համախմբում, քանի որ առանց այդ քայլերի հնարավոր չէ դիմակայել արևմտյան պատժամիջոցներին:

Իսկ ի՞նչ մարտահրավերներ և նոր իրավիճակ է ստեղծում ռուս-ուկրաինական հակամարտությունը Երևանի համար:

Հայաստանի Հանրապետությունը նախ և առաջ կանգնելու է անվտանգային և տնտեսական լուրջ մարտահրավերների առջև: 2022 թ. փետրվարի 22-ին ՌԴ-ի և Ադրբեջանի միջև ստորագրվեց Դաշնակցա-

կան համագործակցության մասին հոչակագիրը, որը, անշուշտ, համաձայնեցվել էր Անկարայի հետ: Մինչ այդ Թուրքիայի հետ Բաքուն կնքել էր «Շուշիի հոչակագիրը», համաձայն որի՝ Անկարան անհրաժեշտության դեպքում ռազմական օգնություն էր ցուցաբերելու իր դաշնակցին: 2022 թ. մարտի 11-ին Ադրբեջանի և Իրանի միջև կնքված միջկառավարական հոչակագրով Բաքուն հնարավորություն ստացավ Իրանի տարածքով կայուն ցամաքային կապ հաստատելու Նախիջևանի հետ: Տարածաշրջանում Թուրքիան և Ադրբեջանը, համակարգելով իրենց գործողությունները, առանց բացահայտ հակառուսական քայլերի փորձում են նվազեցնել Մոսկվայի ազդեցությունը Հարավային Կովկասում և աստիճանաբար նրան դուրս մղել տարածաշրջանից: Ընդ որում՝ Բաքուն բավականին պրագմատիկ քաղաքականություն է վարում: Նա ճանաչում է Ուկրաինայի և Վրաստանի տարածքային ամբողջականությունը և չի ճանաչում ոչ միայն Աբխազիայի ու Հարավային Օսիայի ինքնահռչակ պետությունները, այլև նույնիսկ Հյուսիսային Կիպրոսի Թուրքական Հանրապետությունը:

Ծանր իրավիճակում և փաստացի միջազգային մեկուսացման մեջ գտնվող Ռուսաստանին ձեռնառու չէ հարաբերությունները սրել նաև Թուրքիայի ու Ադրբեջանի հետ, հատկապես եթե նկատի ունենանք նաև այն հանգամանքը, որ Չինաստանից ակնկալվող աջակցությունը ևս չի երևում: Տարածաշրջանում Ռուսաստանին անհրաժեշտ է Թուրքիայի ու Ադրբեջանի չեզոքությունը, որը ունի իր գինը: Նշենք նաև, որ Վրաստանը նույնպես չմիացավ հակառուսական տնտեսական պատժամիջոցներին:

Մինակի խմբի ձևաչափը նույնպես հարցականի տակ է, քանի որ Վաշինգտոնը և Փարիզը հնարավոր է՝ Մոսկվայի հետ այս հարթակում ևս չաշխատեն: ՌԴ-ն այստեղ ռազմավարական պլանավորման խնդիրներ նույնպես ունի: Օրինակ՝ Արցախի հարցը լուծվելու դեպքում Մոսկվան ի՞նչ լծակներ կունենա Բաքվի վրա ազդելու համար:

Կախված ռուս-ուկրաինական լայնածավալ ռազմական գործողությունների ընթացքից և տեմպերից՝ Արևմուտքը պետք է ձեռնամուխ լինի հետխորհրդային տարածքներում բոլոր չճանաչված հանրապետությունների կարգավիճակների հստակեցմանը, որպեսզի ավելի նվազեցնի Մոսկվայի ազդեցությունը այդ տարածաշրջաններում: Եվ այն կսկսվի Մերձդնեստրից:

Ինչպիսի՞ դիրքորոշում պետք է ունենա պաշտոնական Երևանը ձևավորվող նոր գլոբալ աշխարհակարգում: Նշենք, որ նախորդ երկու աշխարհամարտերում հայ ժողովուրդը եղել է հաղթող կողմի դաշնակիցը, սակայն ոչ մի օգուտ չի կարողացել քաղել այդ հանգամանքից:

Հաշվի առնելով 44-օրյա պատերազմի և ռուս-ուկրաինական առձակատման փորձը՝ կարևորագույն խնդիրներից մեկը ՀՀ պաշտպանությունն ամրապնդելն է: Երկրորդ կարևոր խնդիրը արտաքին քաղա-

քականության դիվերսիֆիկացումն է:

Այժմ Հարավային Կովկասում աստիճանաբար նկատվում է դիվանագիտական ակտիվություն:

Մինչ այս իրադարձությունները Կրեմլը գտնում էր, որ Արցախի կարգավիճակի հարցը ապագայի խնդիր է: Օրակարգում է հայ-ադրբեջանական սահմանների հստակեցման հարցը: Այստեղ մեզ ավելի հարմար բնագծերը պահելու համար անհրաժեշտ է ստանալ ԵՄ-ի կամ ԵԱՀԿ-ի աջակցությունը: Միաժամանակ, Արցախը Մոսկվայի համար լեգիտիմ ներկայանալու եզակի հնարավորություններից է, քանի որ միջազգային հանրությունը համաձայնել էր Լեռնային Ղարաբաղում նրա խաղաղարար գործողություններին:

Իր հերթին Հարավային Կովկասում աշխատում է դերակատարումը մեծացնել Թուրքիան՝ մեծ օժանդակություն ստանալով հատկապես Լոնդոնից¹⁰: Մյուս կողմից՝ ԱՄՆ-ն հարավկովկասյան տարածաշրջանային անվտանգությունը կապում է նաև հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման հետ, և պատահական չէ, որ վերջին շրջանում տարբեր մակարդակներով ակտիվացել են այդ շփումները: Թուրքիայի ակտիվությանը տարածաշրջանում փորձում է հակազդել Ֆրանսիան, որը ներկայումս ԵՄ-ում նախագահող երկիր է: Սակայն Փարիզում ևս հասկանում են, որ ռուս-թուրքական համագործակցության առկայության պարագայում առանց իր քայլերը Մոսկվայի հետ համակարգելու դրանք արդյունավետ չեն լինի: Թուրքիայի ազգային անվտանգության խորհուրդը 2022 թ. մարտի 23-ի նիստում քննարկեց Կովկասում ընթացող քաղաքական գործընթացների համատեքստում ՀՀ-ի հետ հարաբերությունների կարգավորման խնդիրները¹¹:

Ստեղծված իրավիճակում Արևմուտքը կարևորում է նաև ադրբեջանական էներգակիրների օգտագործումը: Սակայն ռուս-ուկրաինական ռազմական գործողությունների նախօրյակին Ի. Ալիևի և Վ. Պուտինի հանդիպումը Բաքվի համար որոշ խնդիրներ առաջացրեց: Այնուամենայնիվ, Վաշինգտոնին ցանկալի է Ադրբեջանում տեսնել ավելի կանխատեսելի վարչակարգ, որին կստիպեն լուր և հանգիստ մնալ, քանի որ հայերի դեմ ևս մի նոր պատերազմը կարող է պարտիզանական պայքարի վերածվել, իսկ հայկական սփյուռքի պարագայում այն միջազգային հանրության շրջանում մեծ արձագանք կստանա: Արդյունքում Արևմուտքը ստիպված կլինի Ադրբեջանի նկատմամբ ևս պատժամիջոցներ կիրառել, ինչը այս պահին իր շահերից չի բխում:

Իրենց հերթին ԱՄՆ-ն և Ֆրանսիան ցանկանում են կարգի հրավիրել Թուրքիային, որը վերջին շրջանում սկսել է ավելի քան ինքնուրույն

¹⁰ St u **Тогрун Исмаил** (проф. университета Анкары). «Взгляд на регион из Турции» – [youtube.com/results?search_query: Тогрун + Исмаил](https://youtube.com/results?search_query=Тогрун+Исмаил)

¹¹ St u «Совет национальной безопасности Турции обсудил процесс нормализации отношений с Арменией», [News.am/rus/news/692972.html](https://news.am/rus/news/692972.html)

գործել: ԱՄՆ-ի մի շարք հորդորներին հակառակ՝ ձեռք է բերել ռուսական C-400 հրթիռային համակարգերը, խափանել է ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի աշխատանքները և տարածաշրջանում Մոսկվայի հետ 3+3 ձևաչափի շրջանակներում փորձում է մեկուսացնել Արևմուտքի ներկայությունը: Թուրքիայում ներկայումս առկա են զգալի տնտեսական դժվարություններ, խորացել են հակասությունները թուրքական հասարակության ներսում, և ակտիվացել են իշխող վարչակարգի հակառակորդները: Սա է պատճառը, որ Վաշինգտոնը Անկարային առաջարկում է Կիևին փոխանցել C-400 հրթիռային համակարգերը՝ լավ պատկերացնելով, որ դա իրագործելի չէ: Սակայն այս հանգամանքը Սպիտակ տան համար ևս մեկ փաստարկ կլինի Անկարային «պատժելու»:

Մոտ ժամանակներում կկարգավորվեն նաև Իրանի հետ հարաբերությունները, կհանվեն պատժամիջոցները, և Թեհրանը կակտիվացնի իր կովկասյան քաղաքականությունը:

Արտաքին քաղաքականության դիվերսիֆիկացումն անհրաժեշտ է նաև ՌԴ-ի դեմ կիրառվող պատժամիջոցների ծանրության ներքո չհայտնվելու համար: ՀՀ-ն, որի համար Ռուսաստանը տնտեսական հիմնական գործընկերն է, արդեն հայտնվել է ծանր վիճակում: Ռուսական կապիտալով աշխատող ընկերությունների մի մասը սառեցրել է գործունեությունը: Հարկավոր է աշխատել Արևմուտքի հետ և լուսաբանել, որ մեր նկատմամբ պատժամիջոցները ցանկալի արդյունք չեն տա, բայց կարող են մեզ համար ստեղծել բավականին բարդ և անկառավարելի իրավիճակ: Այստեղ կարևորը այն սահմանագծերի որոշումն է, որ Երևանը պետք է պահպանի:

Ներկայումս քայլեր արվում են արտաքին քաղաքականության դիվերսիֆիկացման ուղղությամբ: Մեկ տարի առաջ հնարավոր չէր պատկերացնել, որ ՀՀ որևէ բարձրաստիճան պաշտոնյա կարող էր այցելել ՆԱՏՕ-ի գրասենյակ (2016-ից ի վեր նման շփումներ չեն եղել): Մարտի 9-ից մենք ականատես ենք նման շփումների ԵՄ-ի և ՆԱՏՕ-ի պատասխանատուների, Ֆրանսիայի, Թուրքիայի, ՌԴ-ի, Ավստրիայի, Հոլանդիայի և այլ երկրների պաշտոնյաների հետ: Շատ կարևոր են նաև ԱՄՆ պետքարտուղարի և ՌԴ արտգործնախարարի հետ հեռախոսագրույցները:

Այսպիսով, արտաքին քաղաքականության դիվերսիֆիկացիա չի նշանակում հրաժարվել Ռուսաստանից կամ բացահայտ շարժվել հակառակ բևեռի կողմը: ՌԴ-ն Արցախում առանցքային դերակատար է, և նրա հետ կառուցողական քաղաքականությունը կարևոր է Հայաստանի համար ոչ միայն անվտանգային, այլև տնտեսական և քաղաքական տեսանկյուններից: ՌԴ-ն անհրաժեշտություն չունի օգտագործելու ՀԱՊԿ իսրայելաբարտը կամ ՀՀ-ին ներգրավելու ռուս-ուկրաինական հակամարտությունում: Արտաքին քաղաքականության դիվերսիֆիկացումը նաև նշանակում է չհայտնվել ուժային բևեռների շահերի ոլորտում,

որը ծուղակ է հատկապես փոքր պետությունների համար: Հայաստանի համար ռիսկայնությունը անհամեմատ կմեծանա, եթե ձևավորվող նոր աշխարհակարգում կտրուկ թեքվի որևէ ուժի կողմը: Այս ամենը լավ ըմբռնում են և Մոսկվայում, և Վաշինգտոնում: Կրեմլը ներկայումս ավելի շատ կարևորում է, որ Երևանը չընդգրկվի իր դեմ ուղղված թիկունքային խաղերում, ուստի մենք պետք է հնարավորինս թափանցիկ ու զգույշ աշխատենք:

МАРУТ ВАРДАЗАРЯН – *Российско-украинский военный конфликт и императивы диверсификации внешней политики Республики Армения.* – В статье рассматриваются причин возникновения российско-украинского противоречия и делается сравнительный анализ этого конфликта в контексте мировых геополитических процессов. Украинский кризис подорвал систему международных отношений. Выявляются заинтересованности мировых центров в разжигании российско -украинского конфликта. Данный конфликт раскрывается в призме американской стратегии сохранения глобального доминирования и как результат смены технологических укладов мировой экономики.

Анализируются последствия и вызовы этого конфликта для Республики Армения и необходимость диверсификации внешней политики в сложившейся в новой региональной действительности.

Ключевые слова: *Республика Армения, Россия, ЕС, Зб. Бжезински, Г. Кисинджер, конфликт, глобальное доминирование, диверсификация*

MARUT VARDAZARYAN – *Russia-Ukraine Military Conflict and Imperatives of Diversification of Armenia's Foreign Policy.* – This article reviews the reasons behind Russia-Ukraine dispute and conducts comparative analysis of this conflict in the context of worldwide geopolitical processes. Ukrainian crisis undermined system of international relations. After the conflict started, the interests of world centers became obvious. This conflict is unfolding in the prism of the US strategy retaining its global dominance and as a result, changing techno-political structure of the world economics.

This article also analyzes consequences and challenges of this conflict for the Republic of Armenia and the necessity of diversifying the foreign policy in the new regional reality.

Key words: *Republic of Armenia, Russia, Ukraine, EU, Zb. Brresinski, H. Kissinger, global dominance, diversification*